

Una passió dramàtica catalana del segle XVIII

D'autor anònim, era propietat d'un tal Joan Colomer, probablement empordanès

A la tardor de l'any 2009 vam adquirir a un antiquari de la Bisbal un manuscrit del segle XVIII, en bon estat de conservació, que contenia la transcripció sencera, en una cal·ligrafia prou curosa, amb afegits posteriors, d'una còpia d'una passió catalana setcentista. La Passió és l'obra dramàtica per excel·lència de la vella dramaturgia catalana, que gairebé sencera o fragmentàriament encara es representa a Mieres, Verges, Cervera, Ulldecona, Olesa, Esparraguera, etc., però que en altres èpoques s'havia escenificat també amb èxit a Barcelona, Figueres, Girona, Manresa, Mataró, Olot, Rupit, Sabadell, Santa Coloma de Farners, Tossa de Mar, etc. A la primera guarda conservada llegim que era propietat d'un tal Joan Colomer, un cognom molt corrent a l'època, i que encara ho és ara. En no haver-hi al manuscrit cap topònim o indicació geogràfica que ens indiqui on vivia o d'on era natural el copista o el posseïdor no disposem de cap pista sobre la seva hipotètica procedència. El venedor m'assegurà que provenia d'aquests verals empordanesos, però sense precisar-ho gaire per una discreció comercial natural. Uns anys abans, en un altre establiment de la vila, havíem comprat una edició del famós llibre de Baldiri Reixac *Instruccions per l'ensenyança de minyons*. Pel cognom del propietari, que figurava a la guarda de l'obra, l'amic Jordi Frigola i Arpa em confirmà que havia pertangut a una família bisbalenca.

PEP VILA > TEXT

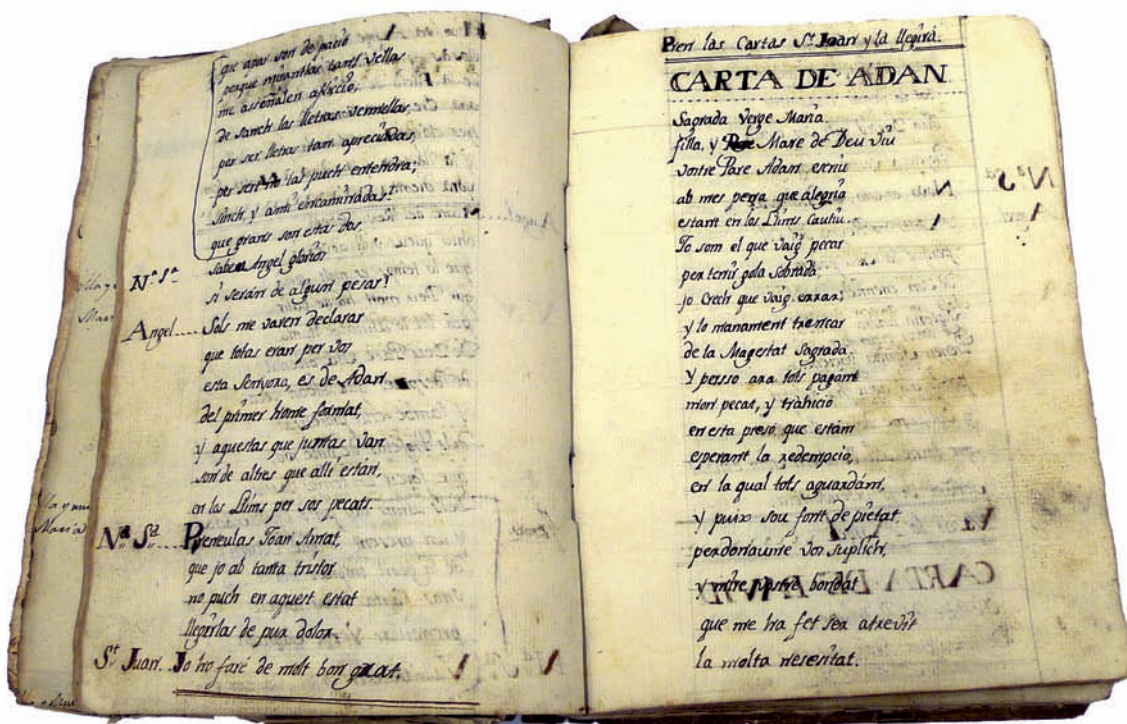
Sense poder agafar-me gaire a una ubicació geogràfica concreta, per manca de dades i de proves fefaents, vaig pensar que el text, que fa la impressió que havia estat molt representat per les nombroses indicacions del director d'escena que figuren escampades en moltes de les seves pàgines, podia haver sortit de Verges —on encara representen l'episodi de la conversió de la Samaritana, el co-

miat de Jesús i la Verge, el Sant Sopar i la captura de Jesús a l'hort— o de la Bisbal, per posar dos casos concrets de la nostra geografia.

Ara no som prou conscients de la importància de la tradició teatral popular i del pes sociològic que tenia en altres èpoques aquest teatre en català

La tradició teatral popular

Potser ara no som prou conscients de la importància de la tradició teatral popular i del pes sociològic que tenia en altres èpoques aquest teatre en català, viu a moltes viles i pobles, en uns moments en què poca gent sabia llegir i escriure, i el lleure era molt restringit. La representació de teatre de la passió, dels pastorets... consistia en escenificacions didàctiques, catecismes visuals, complements a les cerimònies rituals

de les esglésies, que servien per fer més popular i entenedor el missatge cristià, afavorit per clergues, capellans de poble, representat per colles d'aficionats, a voltes integrants d'alguna confraria, etc. En aquesta passió encara hi surt el diable que tempta Judes, detall aquest que el vincula a la dramaturgia medieval. En aquells ambients, el teatre, per damunt de la vàlua del text, era un espectacle visual i auditiu on els espectadors, amb aquella barreja de ficció i de realisme, vivien unes pàgines d'història sagrada. Grans i joves es meravellaven davant dels escenaris on es movien uns actors abillats amb vestits d'època aprofitats, amb poca fidelitat històrica, amb episodis com el de la traïció de Judes o el de la crucifixió que, a voltes, tenien grans possibilitats expressives.

El diable, quan tempta Judes, s'expressa en «noves rimades», uns versos apariats de vuit síl·labes. A Catalunya, les noves rimades van tenir molta difusió durant els segles XIII, XIV i XV, detall aquest que explica l'ascendència medieval del text:

«Judas, no m'údias ton intent. / Ompliràs la borsa de argent / si entregas ton mestra a nit, més val que la honra lo profit. / Vés al Consell dels faritseus, / no tèmias, tots són amichs teus».

Aquests gèneres —al costat dels goigs, els llibres de pietat, les nades i les cançons religioses— formaven un tronc comú. Aquest era un teatre de

>> Dues pàgines del manuscrit de la Passió.

pobres, de la gent poc culta, però que a Catalunya ha tingut una florida extraordinària. La literatura popular, poc afectada pels canvis, sempre ha estat un fet unitari a tot el nostre domini lingüístic.

L'historiador Pere Lloberas i Vidal (1896-1987) en el seu llibre *La Bisbal en la història i el record* (reedició: la Bisbal, 1993, pàg. 246) en el capítol XIII, dedicat a «Teatres i cinemes», consignava que durant els diumenges de Quaresma la Passió es representava cada diumenge en aquesta vila: «Constituïa un gran esdeveniment, pel nombre de persones que hi intervenien i per l'atracció que exercia damunt d'extenses capes socials... La Passió era l'única alternativa al recolliment beat, en la vida col·lectiva. Es representava *La Passió* primitiva, l'autènticament popular, del P. Antoni de Sant Jeroni [Vic, 1750], el mateix text antic, anacrònic i rípiós, amb els retocs indispensables —pocs— per a

La majoria d'aquestes passions s'estructuren en una lloa inicial o pròleg, en vers, on es resumeix el contingut de l'obra, s'assenyala el seu didactisme i l'afany doctrinal de la funció

adaptar-lo a les exigències del temps...

La Passió es donava, a causa de la seva extensió, en dues vegades: la meitat a la tarda i l'altra havent sopat. Encara que hi intervenien elements de molt diversa significació, sempre s'envoltava de la deguda dignitat i es presentava amb una propietat de decorats i vestuari, en el seu temps, immillorable. Venia gent de tota la rodalia a presenciar-la».

Encara a risc de fer-me un xic pesat, en dono una descripció científica sencera per si algú reconeix el text, la seva procedència o desitja fer-ne una representació. El poso a disposició dels interessats en aquestes manifestacions populars. De cada acte, en dono el primer vers.

La descripció

La coberta del llibre és de pergami, amb el llom ben cosit. L'obra, sense paginar, conté una guarda inicial. En la redacció o còpia de la passió hi han intervingut dues o més mans. Al segle XIX algú hi va afegir, per pèrdua, algunes pàgines en les quals va copiar un fragment de text que mancava. En altres folis s'han encolat breus diàlegs que substitueixen parlaments més antics, en un afany de modernitzar certs continguts de la peça. La guarda fa: «Si este libro se perdiera como puede / su-seder suplico quien lo hallare / me lo quiere bolver. / Si quieren saber mi nombre es Juan Colomer / y Arnau, mitger [neutro] en 18 de marzo del año 1798».

El contingut

La majoria d'aquestes passions s'estructuren en una lloa inicial o pròleg, en vers, en què es resumeix el contingut de l'obra, s'assenyala el seu didacticisme i l'afany doctrinal de la funció. A continuació hi figuraven tres actes, de desigual contingut. El primer —que és molt llarg— inclou, a voltes, els misteris de la *Representació de la conversió de la Magdalena*; l'*entrada triomfant de Christo en Jerusalem*, el *Despediment de Jesús i Maria*, etc. El segon acte és pròpiament el de la presa, *Passió i mort de Nostre Senyor Jesucrist*. L'acte tercer és el del *Davallament de la Creu*, un dels episodis de la Passió, autònom, que té una vida i una personalitat pròpies. Després del davallament, alguns manuscrits i impresos, com ara aquest, inclouen l'episodi de la *Resurrecció*.

Deslligada pròpiament del text de la passió, a les darreres pàgines del manuscrit trobem copiat el text d'una pragmàtica o disposició oficial del moment: l'«Aument de la moneda de or en virtut de la Real Pragmàtica de 17 de juliol de 1779, y declarada per la Real Audiència de est Principat de Catalunya a 9 de agost de dit any». Vuit folis a la fi, alguns dels quals contenen exercicis i pràctiques d'operacions escolars aritmètiques.

El context català

L'erudit i estudiós Josep Romeu i Figueras, el meu mestre, professor de literatura catalana a la Universitat Autònoma de Barcelona, fou el primer que estudià i classificà temàticament els manuscrits i les edicions impreses de les passions en llengua catalana, una tradició molt important amb més de set-cents anys d'història, que han tingut una certa transcendència en la dramaturgia nostrada, encara que avui la classificació que va proposar-nos, en vuit tipus de models distints, resti superada per l'aparició de nous textos i refoses d'autor, encara mal estudiats.

Recordem que la passió dramàtica catalana més arcaica és de 1330 —encara que és a mitjan segle XVII quan el gènere adopta una estructura definitiva que, a grans trets, ha de prevaldre fins al dia d'avui—, de la qual s'han fet nombroses reedicions i reimpressions, atribuïdes la majoria al trinitari fra An-

>> Programa de La Passió, de la Bisbal, de 1943.

ton de Sant Jeroni, encara que hi ha redaccions posteriors en considerar que el text del segle XVIII s'havia quedat arcaic, i la gent que freqüentava els teatres parroquials no comprenia els diàlegs que vehiculaven els actors. Durant el segle XVIII la impremta afavoreix la impressió de la Passió a Girona, Barcelona, Lleida, Manresa, Mataró, Vic, etc.

Quan, l'any 1794, va morir l'impressor gironí Josep Bro, en el magatzem del seu taller es van trobar, entre altres obres per distribuir, «sis-centes passions de Vic». Al segle XVIII la Passió era un veritable *best-seller*, una obra eminentment popular que es llegia, meditava i es copiava a moltes llars catalanes. Avui dia trobaríem poques obres de fons de divulgació cristiana que tinguessin tanta acceptació com aquesta.

Ara potser no és el moment, però a còpia d'una recerca lenta i selectiva

Malgrat les prohibicions freqüents per part de les autoritats civils i religioses, perquè els textos no eren prou ortodoxos o bé perquè la seva representació no se seguia amb prou devoció, s'han continuat representant fins al dia d'avui

potser trobaríem bona part de les fonts, els ambients d'aquesta obra, un tipus de peça —no cal dir-ho— que es copia i es modifica repetidament, com en un acte de fe. A Tossa de Mar es conserva una obra d'aquesta època, en poder d'un particular, que fou copiada per un mariner de la vila durant un llarg període, de dos o tres mesos, fins tocar les costes americanes. Aquestes representacions es basen en fonts litúrgiques i extralítúrgiques, en els evangelis apòcrifs. Malgrat les prohibicions freqüents als segles XVIII i XIX, per part de les autoritats civils i religioses, perquè els textos no eren prou ortodoxos o bé perquè la seva representació no se seguia amb prou devoció, s'han continuat representant fins al dia d'avui.

Algú amb lleugeresa podria despatxar aquesta obra dient que és una còpia més d'un text sagrat popular del segle XVIII. Analitzada amb atenció, sense exhaustivitat, hi he sabut veure el que segueix. Alguns passatges d'aquesta passió es representaven amb música. Hi ha parlaments cantats que ara s'han perdut: «Ara trenca Magdalena lo pom, y ab los ungüents unta los peus de Jesús y canta lo següent»...

Una altra acotació mostra com era l'escena del consell a Jesús, després del Sant Sopar: «Alsas Simon y plega la taula per Caifàs, y aquí serà la sala del Consell, y Jesús se posa al mig dels apòstols y diu»...

Com hem dit, les acotacions escèniques són variades i interessants. Aquí i allà s'esmenten espais per a la representació: «sala gran», «sala mitjana», «carrer curt». «Carrer curt» podria indicar un passadís estret del teatre, però potser també un carrer de poble? Molts actes i decorats que es muntaven sobre senzills cadafals horitzontals es descobrien rere unes senzilles cortines: «Tira Simon Leprós una cortina y se descobra la taula parada ab sos ornaments». En l'inici de la Resurrecció llegim: «Se obra la cortina en què està lo sepulcre ab sos soldats, que estaran fent guarda».

Fixem-nos en les indicacions escenogràfiques que es fan al personatge que representa Magdalena: «Ara se al·sarà y cantant la següent coble, anirà enmig del teatre, de tal manera, que no acàvia de cantar fins que estiguia fora

>> *Personatges de La Passió, de la Bisbal, s.d.*

de la pessa del convit, y aleshores se cerraran las cortinas y se quedará com queda ja dit en mig del teatro, cantan»...

Algun director d'escena va guixar més d'un parlament; al marge d'algun diàleg hi llegim «fora», és a dir, que aquell parlament se censurava, es passava de llarg i l'actor no el recitava. El censor trobava, per exemple, que Nostra Senyora no es podia adreçar al seu Fill amb la familiaritat d'una mare angoixada, plena d'un humanal dolor: «Per què no-us doleu de mi, / digas mon Fill molt amat? Recorda-us quant vos perdí, / y del temps que vos he criat, / y de la llet que vos doní /...».

De la passió Didot a la passió empordanesa

Hem apuntat més amunt que la passió catalana més reculada, en llengua vulgar, és de la primera meitat del segle XIV. D'aquesta se'n conserven tres fragments en català i una versió gairebé sencera del misteri en occità, l'anomenada *passió Didot*, conservada a la Biblioteca Nacional de França. Ara no podem entrar a explicar les teories vigents sobre la prioritat de l'atribució catalana de l'original, basada en

critèris lingüístics, per damunt dels textos occitans, que han sofert molts arranjaments, sobre la preeminència d'un original català que s'hauria estès a Gascunya i al Llenguadoc. Altres estudiosos sostenen que el text català seria una adaptació del text occità, com molts altres. Em cal dir que aquesta passió empordanesa conserva fidelment alguns passatges del segle XIV, com aquest que acaro amb l'edició de la *passió Didot*, editada per W.

La passió catalana més reculada, en llengua vulgar, és de la primera meitat del segle XIV. D'aquesta se'n conserven tres fragments en català i una versió gairebé sencera del misteri en occità, l'anomenada *passió Didot*

Shepard (París, 1928). Fixem-nos en aquest diàleg —n'hi ha d'altres que ara no consigno—, quan, en l'escena de la presa de Jesús a l'hort, Sant Pere talla l'orella a Malcus (versos 967-971):

«Jesús dis a Malquet: "Aujhas, amic, no-t nons paor. / Car ja sol no auras dolor / d'aquest treball que sufert as, / car certas ades cobraras / l'aurella que ades la-y redray"».

El mateix parlament de la passió empordanesa del XVIII diu així: «Jesús se gira a Malcos, y diu: "Malcus amich, deixa el temor / prest estaràs senssa al dolor, / d'aquest mal curar-te vull. / No restas ciego obre l'ull, / que com la orella te vull curar, / la ànima te destijo salvar"».

Gairebé quatre-cent anys després, encara algú declamava per aquestes terres un fragment, uns passatges lleugerament ampliat, de la nostra primera dramatúrgia medieval passionística. Poca broma amb aquests paral·lelismes. N'hi ha més encara, que s'han perpetuat per tradició, i que indiquen la venerabilitat d'alguna d'aquestes seves pàgines.

Pep Vila és estudiós de la cultura.

PER SABER-NE MÉS: [RdGLINK](#)